

Cours de tibétain - Sangtcheu Meunlam - leçon 29

Strophe 31

དུས་གསུམ་གཤེགས་པ་རྒྱལ་བ་ཐམས་ཅད་དག །
འཁོར་ལོ་ལྷོ་ལྷོ་རྣམས་རབ་ཏུ་བསྐྱོར་བ་ཡིས། །
དེ་དག་གི་ཡང་གསུང་དབྱངས་མི་ཟད་ལ། །
སློ་ཡི་སྟོབས་ཀྱིས་བདག་གྲང་རབ་ཏུ་འཇུག། །

Tous les Vainqueurs ayant traversé les trois temps,
Par leur sublime déploiement des roues du Dharma,
Et dans l'infinité de leurs enseignements mélodieux,
Par la force de mon esprit, je pénètre pleinement.

Tous les victorieux allés dans les trois temps tournent complètement la roue [du
Dharma] de diverses façons.
Puisse-je aussi, par la force de mon esprit, participer à l'expression infinie de leur parole
mélodieuse !¹

Découpage morphologique avec particules

[དུས་གསུམ་གཤེགས་པ་+བ་+རྒྱལ་བ་+ཐམས་ཅད་+དག་+]
[འཁོར་ལོ་+ལྷོ་ལྷོ་རྣམས་] [རབ་+ཏུ་+བསྐྱོར་+བ་+ཡིས། །]
[དེ་དག་+གི་+ཡང་+གསུང་དབྱངས་-མི་ཟད་+ལ། །]
[སློ་+ཡི་+སྟོབས་+ཀྱིས་] [བདག་+གྲང་] [རབ་+ཏུ་+འཇུག། །]

Vocabulaire

དུས་	temps, époque
གསུམ་	trois
གཤེགས་པ་	allé, parti (participe passé)
ལྷུལ་བ་	victorieux, bouddha
ཐམས་ཅད་	tous, totalité
དག་	particule génitif pluriel
འཁོར་ལོ་	roue
འི་	particule génitive
ཚུལ་	manière, mode
རྣམས་	particule de pluriel
རབ་	excellent, suprême
ཏུ་	particule adverbiale
བསྐོར་བ་	faire tourner (participe)
ཡིས་	particule instrumentale
དེ་	cela, ceux-ci
གི་	particule génitive
ཡང་	aussi, même
གསུང་	parole (honorifique)
དབྱངས་	mélodie, son
མི་	négation
ཟད་	épuiser

རུས་	temps, époque
ལ་	particule locative/oblique
མོ་	intelligence, esprit
ལི་	particule génitive
ལྷོ་བས་	force, pouvoir
ལྷིས་	particule instrumentale
བདག་	moi, je
ལྱང་	aussi, même
འཕྲིན་	entrer

Analyse grammaticale détaillée

དུས་གསུམ་གཤེགས་པ་རྒྱལ་བ་ཐམས་ཅད་དག །
འཁོར་ལོའི་རྒྱལ་རྣམས་རབ་ཏུ་བསྐྱོར་བ་ཡིས། །
དེ་དག་གི་ཡང་གསུང་དབྱངས་མི་ཟད་ལ། །
སློ་ཡི་སྟོབས་ཀྱིས་བདག་ཀྱང་རབ་ཏུ་འབྱུག །

Analyse par groupes de mots :

- དུས་གསུམ་གཤེགས་པ་རྒྱལ་བ་ཐམས་ཅད་དག : syntagme nominal absolutif avec particule de pluriel - « tous les Victorieux allés dans les trois temps »

Construction : དུས་གསུམ་ « les trois temps » + གཤེགས་པ་ « allé » (participe avec བ་) + རྒྱལ་བ་ « victorieux » (participe avec བ་) + ཐམས་ཅད་ « tous » + དག **particule de pluriel collectif** (*Le Clair Miroir* ne donne pas de détail sur དག, mais les sources académiques indiquent : "when the collective nature of the plurality is stressed the morpheme -dag is instead used" - Wikipedia Classical Tibetan). Ce syntagme à l'absolutif (cas non marqué) est l'agent du verbe nominalisé qui suit.

- འཁོར་ལོའི་རྒྱལ་རྣམས་ : syntagme nominal au génitif - « les modes de la roue »

Construction : འཁོར་ལོ་ « roue » + འི་ **particule génitive** (variante après voyelle, *Le Clair Miroir* p. 6 : "Après Ri - 'A ou lorsqu'il n'y a pas de lettre finale...on ajoute la syllabe YI ou l'on met le 'I") + རྒྱལ་ « manière, mode » + རྣམས་ **particule de pluriel**. Ce syntagme est l'objet du verbe nominalisé qui suit.

- རབ་ཏུ་བསྐྱོར་བ་ཡིས་ : verbe nominalisé avec particule instrumentale - « par le fait d'avoir excellemment fait tourner »

Construction : རབ་ « excellemment » (adverbe intensif) + ཏུ་ **particule oblique** (variante adverbiale, *Le Clair Miroir* p. 22 : les sept variantes de l'oblique incluent ཏུ་, ལུ་, ཏུ་, ཏུ་ après différentes lettres finales) + བསྐྱོར་བ་ « faire tourner » (verbe nominalisé avec བ་/བ་) + ཡིས་ **particule ergatif-instrumentale** (*Le Clair Miroir* ch. II, p. 12 : "L'ergatif-instrumental...marque l'agent (ergatif), l'instrument ou la cause"). Ici, ཡིས་ a une fonction causale : "par leur fait d'avoir fait tourner".

- དེ་དག་གི་ཡང་ : syntagme pronominal au génitif avec particule emphatique - « de ceux-là aussi »

Construction : དེ་ « cela, ceux-ci » (pronom démonstratif, anaphorique) + དག **particule de pluriel collectif** + གི་ **particule génitive** (variante après -ག selon *Le Clair Miroir* p. 6) + ཡང་ **particule emphatique** (*Le Clair Miroir* ch. VI, p. 56 : fonction additif/intensif, traduisible par "aussi/même").

- གསུང་དབྱངས་མི་ཟད་ལ་ : syntagme nominal absolutif avec particule oblique - « dans les mélodies de parole inépuisables »

Construction : གསུང་ « parole » (forme honorifique) + དབྱངས་ « mélodie, son » + མི་ **particule négative** + ཟད་ « épuiser » (མི་ཟད་ = inépuisable, construction adjectivale négative) + ལ་ **particule oblique** (*Le Clair Miroir* ch. III, p. 22 : "la marque oblique...indique...le lieu ou la direction de l'action"). Ici ལ་ indique le domaine métaphorique de l'action.

- ལྡོལ་སྤྲོལ་གྱིས་ : syntagme nominal avec particule instrumentale - « par la force de l'intelligence »

Construction : ལྡོལ་ « intelligence, discernement » + ཡི་ **particule génitive** (ajoutée après voyelle selon *Le Clair Miroir* p. 6) + སྤྲོལ་ « force, pouvoir » + གྱིས་ **particule ergatif-instrumentale** (variante après -ས selon *Le Clair Miroir* p. 12). Fonction instrumentale : marque le moyen par lequel l'action est accomplie.

- བདག་གྱུང་ : pronom avec particule emphatique - « moi aussi »

Construction : བདག་ « moi, je » (pronom personnel) + གྱུང་ **particule emphatique** (*Le Clair Miroir* ch. VI, p. 56 : particule de convergence sémantique, fonction additif, "aussi/même").

- རབ་ཏུ་འབྱུག་ : verbe principal - « entre pleinement »

Construction : རབ་ « excellemment, complètement » (adverbe intensif) + ཏུ་ **particule oblique** (fonction adverbiale) + འབྱུག་ « entrer » (verbe principal de la phrase).

Traduction finale :

« Tous les Victorieux allés dans les trois temps, par leur fait d'avoir excellemment fait tourner les roues [du Dharma], dans leurs mélodies de parole inépuisables aussi, par la force de mon intelligence, moi aussi j'entre pleinement. »

Commentaire 3

Strophe 31

དུས་གསུམ་གཤེགས་པ་རྒྱལ་བ་ཐམས་ཅད་དག །
འཁོར་ལོའི་ཚུལ་རྣམས་རབ་ཏུ་བསྐྱོར་བ་ཡིས། །
དེ་དག་གི་ཡང་གསུང་དབྱངས་མི་ཟད་ལ། །
སློ་ཡི་སྟོབས་གིས་བདག་གྲང་རབ་ཏུ་འཇུག །

Tous les Vainqueurs ayant traversé les trois temps,
Par leur sublime déploiement des roues du Dharma,
Et dans l'infinité de leurs enseignements mélodieux,
Par la force de mon esprit, je pénètre pleinement.

11) k. l'aspiration à s'engager

(3) S'engager à tourner la roue du Dharma

དེའང་། དུས་གསུམ་དུ་འགྲོན་ཅིང་གཤེགས་པར་གྱུར་བའི་རྒྱལ་བ་ཐམས་ཅད་བདག་གིས་སེམས་ཅན་རྣམས་དགོལ་བའི་ཆེད་
དུ། དཔེར་ན་ཤིང་རྩའི་འཁོར་ལོར་འདྲིལ་ཞིང་འགྲོ་བ་དང་འབྲ་བར་སེམས་ཅན་རྣམས་གྱི་ཤེས་རྒྱུད་ལ་ཚོས་བསྟན་པ་ཡང་ཉན་པ་
པོའི་རྒྱུད་ལ་གོ་བར་བྱེད་པའི་འཁོར་ལོ་ཞེས་བྱ་སྟེ། དེའི་ཚུལ་གྱིས་སེམས་ཅན་མོས་བ་ཐ་དད་པ་དག་ལ་ཚོ་འབྲུལ་གསུམ་ལ་
སོགས་པ་ཐབས་གང་དང་གང་གིས་འདུལ་བའི་ཚོས་རྣམས་རབ་ཏུ་བསྟན་ཅིང་བསྐྱོར་བ་ཡི་སངས་རྒྱས་དེ་དག་གི་ཡང་གསུང་
ཚོས་གྱི་སྐྱ་དབྱངས་མི་ཟད་པ་མཐའ་ཡས་པ་རྣམས་གྱི་དོན་ལེགས་པར་རྟོགས་པ་ལ་སློ་ཡི་མཐུ་ཐོབ་པའི་སྟོབས་གིས་བདག་ཉིད་
གྲང་གསུང་གི་ཐོན་ལས་དེ་ལ་ངོ་མོ་བྱེད་ལས་འདྲེས་པར་ཐོབ་པའི་ཚུལ་གྱིས་རབ་ཏུ་འཇུག་པར་གྱུར་ཅིག་པའོ། །

Quant à cela : afin de libérer tous les êtres sensibles (སེམས་ཅན་ *sattva*), tous les Victorieux (རྒྱལ་བ་ *jina*) qui sont venus et partis dans les trois temps (དུས་གསུམ་ *trikāla*), tel que, par exemple, la roue d'un chariot (ཤིང་རྩའི་འཁོར་ལོ་) qui tourne en avançant, de même l'enseignement du Dharma (ཚོས་བསྟན་པ་ *dharma*) dans le continuum de conscience (ཤེས་རྒྱུད་ *vijñānasamāna*) des êtres sensibles, qui fait comprendre dans le continuum (རྒྱུད་ *samāna*) de l'auditeur (ཉན་པ་ལོ་ *śrāvaka*), c'est ce qu'on appelle la roue (འཁོར་ལོ་ *cakra*). Selon cette manière, aux êtres sensibles de dispositions diverses (མོས་པ་ཐ་དད་པ་ *nānādhimukti*), par les trois miracles (ཚོ་འབྲུལ་གསུམ་ *triprātihārya*) et autres moyens habiles (ཐབས་ *upāya*), quels qu'ils soient, qui enseignent et font complètement tourner les dharmas disciplinaires (འདུལ་བའི་ཚོས་ *vinaya*), aux voix mélodieuses du Dharma enseigné (གསུང་ཚོས་གྱི་སྐྱ་དབྱངས་) inépuisables et infinies (མི་ཟད་པ་མཐའ་ཡས་པ་) de ces Bouddhas (སངས་རྒྱས་ *buddha*), pour bien comprendre le sens (དོན་ *artha*), par la force d'avoir obtenu le pouvoir de l'esprit (སློ་ཡི་མཐུ་ *buddhibala*), puissé-je moi aussi m'engager complètement selon la manière d'obtenir la fusion de l'essence et de l'action (ངོ་མོ་བྱེད་ལས་འདྲེས་པ་) dans cette activité de la parole (གསུང་གི་ཐོན་ལས་).

Vocabulaire

དུས་གསུམ་	les trois temps
གཤེགས་པ་	ayant parcouru, traversé
རྒྱལ་བ་	victorieux, bouddha
ཐམས་ཅད་	tous
འཁོར་ལོ་	roue
ཚུལ་	manière, mode
རབ་ཏུ་བསྐྱོར་བ་	faire tourner complètement
གསུང་དབྱངས་	voix mélodieuse, parole harmonieuse
མི་ཟད་	inépuisable
མེད་	esprit, intelligence
རྣམས་	force, pouvoir
བདག་	moi, je
རབ་ཏུ་འཇུག་	s'engager complètement, entrer pleinement
དེའང་	quant à cela
འབྱོན་	venir, apparaître
གྱུར་པ་	devenu, qui est
སེམས་ཅན་	être sensible, être vivant
དགྲོལ་བ་	libérer
ཆེད་དུ་	dans le but de, pour
དཔེར་ན་	par exemple

དུས་གསུམ་	les trois temps
ཤིང་ཏྲ་	chariot
འདྲིལ་	tourner, enrouler
འགྲོ་བ་	aller, marcher
འདྲ་བ་	semblable, similaire
ཤེས་རྒྱུད་	continuum de conscience
ཚཱ་ཤ་ལྷན་པ་	enseignement du dharma
ཉན་པ་པོ་	auditeur
རྒྱུད་	continuum, tantra
གོ་བ་	comprendre
བྱེད་པ་	faire, agir
ཞེས་བྱ་	appelé, nommé
མོས་པ་	disposition, inclination
ཐ་དད་པ་	divers, différent
ཚོ་འཕྲུལ་གསུམ་	les trois miracles
ལ་སོགས་པ་	et ainsi de suite, et autres
ཐབས་	moyen, méthode
གང་དང་གང་	quels que, quelconques
འདུལ་བ་	discipliner, dompter
རབ་ཏུ་བསྟན་	enseigner complètement
སངས་རྒྱུས་	bouddha

དུས་གསུམ་	les trois temps
དེ་དག་	ceux-ci, ces
གསུང་ཚེས་	dharma enseigné, enseignement
ཟླ་དབྱངས་	voix harmonieuse
མཐའ་ཡས་པ་	infini, illimité
དོན་	sens, signification
ལེགས་པར་	bien, parfaitement
ཉེགས་པ་	comprendre, réaliser
མཐུ་	pouvoir, puissance
ཐོབ་པ་	obtenir, atteindre
བདག་ཉིད་	soi-même, moi-même
གསུང་གི་སློན་ལས་	activité de la parole
རྩ་	essence, nature
བྱེད་ལས་	action, activité
འབྲེས་པ་	mélangé, fusionné
གུར་ཅིག་	puissé-je devenir